

MAT SOM GÖR GOTT

Våra lösningar för
hållbara livsmedel

SVERIGES
KONSUMENTER

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Bakgrund	3
Vision	5
Våra lösningar	6
Folkhälsa	6
Livsmedelsinformation	8
Miljömässigt hållbart	9
Djurskydd	12
System att förändra	13

BAKGRUND

Äter gör vi alla. Varje dag. I hemmet. Men också på restauranger, i skolor, inom omsorgen och inom vården. Mat och dryck ger näring, lust och är en viktig del av olika kulturer. Men mat och dryck kan också äventyra vår hälsa. Produktionen, förädlingen, tillagningen och transporterna påverkar klimat, biologisk mångfald och miljön, den påverkar människors livsvillkor och den påverkar djurvälståndet.

Denna policy har tagits fram i samarbete mellan medlemsorganisationerna i Matgruppen, beslutats som förslag av styrelsen och slutligen fastställts av Sveriges Konsumenters Representeringsråd den 17 februari 2021.

VISION

Sveriges Konsumenter vill att alla konsumenter ska ha tillgång till bra mat. Det innebär mat som är SÄKER, PRISVÄRD, ÄRLIG och HÅLLBART PRODUCERAD.

Med Säker menar vi att konsumenter ska kunna lita på maten. Att den är säker att äta och är fri från naturliga gifter, skadliga mikroorganismer, rester av bekämpningsmedel och läkemedel.

Med Prisvärd menar vi att konsumenter ska ha tillgång till ett varierat utbud av prisvärda matvaror.

Med Ärlig menar vi att konsumenterna ska kunna lita på maten. Att innehållsförteckningar, ursprungsangivelser och hälsomärkningar stämmer. Att informationen inte ska vara vilseledande och att man inte ska behöva vara nutritionist, kemist, kock eller expert av annat slag för att kunna köpa och äta bra mat. Informationen ska göra det lätt för alla konsumenter att välja medvetet oavsett om detta görs utifrån etiska, religiösa eller medicinska skäl.

Med Hållbart producerad menar vi att produktionen ska hålla sig inom planetens gränser med hänsyn tagen till klimatpåverkan, biologisk mångfald, markanvändning, kemiska föroreningar och hållbart nyttjande av vatten. Hållbarhetskrav ska även ställas på djurfoder. Produktionen ska göra det möjligt för dagens generation att konsumera utan att äventyra framtida generationers liv och hälsa. Här ingår sociala, ekonomiska och djuretiska perspektiv.

All matproduktion ska bidra till att uppfylla FN:s globala mål till 2030. Arbetsmiljöförhållanden inom livsmedelsproduktionen i och utanför landet måste uppfylla både lagkrav och ILO:s (International Labour Organization) kärnkonventioner. Ekologiska livsmedel visar i flera avseenden vägen för en hållbar produktion, men all produktion måste uppfylla höga krav på hållbarhet. Kraftfulla åtgärder krävs för att minska klimatbelastningen, gynna den biologiska mångfalden, minimera läckaget av kväve och fosfor till naturen och ersätta fossil energi med förnybar. Odling och djurhållning ska syfta till att minska behovet av antibiotika genom friska djur och behovet av bekämpningsmedel genom friska växter. Användning av växtnäring ska inte innebära spridning av tungmetaller och andra oorganiska och organiska gifter.

För att öka kunskap och medvetenhet hos konsumenter krävs stora satsningar på folkbildning och kampanjer. För det krävs ekonomiska resurser till civilsamhället, med unika möjligheter och stor erfarenhet av att nå såväl konsumenter som näringsliv och offentlig sektor.

Alla (politiker, myndigheter, handel, industri, primärproducenter och konsumenter) har ett ansvar för att maten är säker, prisvärd, ärlig och hållbart producerad. Stärkt konsumentmakt är viktig men innebär inte att politik och näringsliv ska slippa sin del av ansvaret.

VÅRA LÖSNINGAR

Sveriges Konsumenter anser att det krävs många politiska åtgärder mot ohållbar livsmedelsproduktion, antibiotikaresistens, matfusk, bristande information, marknadsföring av ohälsosam mat och brister i djurskyddet. Med politiska åtgärder menar vi bland annat lagstiftning, myndighetstillsyn, sanktioner, ekonomiska stöd samt skattejusteringar.

Här är Sveriges Konsumenters viktigaste lösningar för mat som är SÄKER, PRISVÄRD, ÄRLIG och HÅLLBART PRODUCERAD.

FOLKHÄLSA

Folkhälsomål

Det finns stora folkhälsoproblem kopplade till livsmedel. Trots detta är den nationella livsmedelsstrategin och politiken i övrigt vag och svag vad gäller folkhälsan.

1. Inför konkreta nationella mål för matvanor och fysisk aktivitet. Dessa ska vara i linje med Agenda 2030. Målen ska vara mätbara. Kopplat till målen krävs utfasning av stöd till produktion av ohälsosamma livsmedel samt ökade satsningar på folkbildning kring hälsa och hushållning av livsmedel.

Skolans roll

Många saknar grundläggande kunskaper om livsmedlens tillagning, förvaring, hållbarhet och näring, vilket skulle behövas från unga år. Trots detta är hem- och konsumentkunskap det ämne i grundskolan som har ojämförligt minst antal timmar i läroplanen. Ämnet är inte heller en naturlig brygga mellan måltidsverksamheten och lärande om hållbara livsmedelsval, privatekonomi och hälsa.

2. Elever ska i den obligatoriska skolan få bättre kunskaper om råvaror, livsmedelsproduktion, hushållning, tillagning, kvalitet och matens påverkan på klimat och djurvälstånd. Antalet timmar i hem- och konsumentkunskap ska kraftigt utökas. Detta är ett rättvisekrav för att ge elever från alla hushåll mer jämlika förutsättningar att göra hälsosamma och hållbara val av livsmedel.

Hälsopåståenden

Utbudet av livsmedel med påstådda hälsoeffekter är enormt. Det är svårt att orientera sig på marknaden och det förekommer överdrifter och vilseledande marknadsföring. Detta kan få allvarliga följder för människors hälsa.

3. EU:s sanering av otillbörliga hälsopåståenden måste bidra till att konsumenterna får korrekt och relevant information. Marknadsföring av livsmedel utifrån ett hälsoperspektiv får inte vara vilseledande och inte heller ta fokus från betydelsen av en balanserad och omväxlande kost.

Reklam till barn

Reklam för ohälsosam mat har en negativ inverkan på barns hälsa genom att bidra till övervikt och andra livsstilssjukdomar, vilket bekräftats i otaliga rapporter från bland annat WHO. Skräpmarksreklam motverkar också vuxnas möjlighet att ge barn sunda matvanor.

4. Förbjud marknadsföring av ohälsosam mat och dryck till barn.

Mat till äldre

Det finns många goda exempel runt om i Sverige där potentialen i äldreomsorgens och äldreomsorgens måltider tas tillvara. Men alltför många äldre får i sig för lite mat, de är undernärda och därmed sköra. Måltiden kan bidra till glädje, trivsel och gemenskap samt motverka ensamheten i samhället – inte minst inom äldreomsorgen.

5. Myndigheter, regioner och kommuner behöver inkludera måltiderna i sin strategiska styrning, till exempel i nationella och regionala utvecklingsstrategier och folkhälsoplaner. Mer fokus behöver också läggas på individanpassad mat i äldreomsorgen och i sjukvården. Därmed kan de äldres hälsa med stor sannolikhet skyddas bättre.

LIVSMEDELSINFORMATION

Innehållsdeklaration

Obligatorisk fullständig innehållsmärkning och förenklad märkning på förpackningen är nödvändigt för konsumenternas möjlighet att göra medvetna val. Konsumenten har rätt att veta vad hen äter och utsatta konsumentgrupper, exempelvis personer med allergi och födoämnesintolerans, har särskilda krav på tillförlitlig innehållsdeklaration. Många upplever också att livsmedelsförpackningar är vilseledande eller svårlästa.

- 6. Inför en obligatorisk förenklad livsmedelsmärkning av näringsinnehåll inom EU. Den ska baseras på trafikljusmodellen, i linje med Nutriscore, men med kriterier som anpassats till de nordiska kriterierna för Nyckelhålet.
- 7. Skärp tillsynen av läsbarhet på förpackningar så att de uppfyller EU:s Livsmedelsmärkningsförordning.
- 8. Inför nya krav för att undvika att benämningar och bilder på förpackningens framsida ger ett vilseledande intryck.

Ursprungsmärkning

Många konsumenter efterfrågar ursprung på kött, fisk, andra animaliska produkter liksom också på sammansatta vegetariska produkter. Det finns stora skillnader i produktionsmetoder mellan länder. I många fall är det svårt att få sådan information. Även upphandlare, inköpare och de som arbetar i offentliga kök efterfrågar ursprungsmärkning på livsmedel.

- 9. Kravet på information om råvarans ursprung och förädlingsland måste utvidgas till att även omfatta restauranger, storkök, livsmedelsproducenter och grossister. Kravet på ursprungsmärkning ska gälla kött, fisk, fågel, mjölkprodukter, färdigrätter och sammansatta animaliska och växtbaserade produkter. För kött ska märkningen visa var djuret är fött, uppfött och slaktat.

E-handel

Idag kan det vara svårt att få information om livsmedel som handlas via webbutiker. Detta trots att det enligt lag ska finnas likvärdig information om livsmedel oavsett om de säljs i fysisk butik eller via distanshandel

- 10. Utöka kontrollen av företag som säljer livsmedel på distans så att de verkligen lever upp till kraven på livsmedelsinformation.

Alkohol

Alkoholhaltiga drycker som vin är undantagna från den obligatoriska märkningen av livsmedel och saknar både ingrediensförteckning och näringsdeklaration. Det försvårar för konsumenter att göra informerade val.

- 11. Lagstifta om komplett livsmedelsinformation på alkoholdrycker som säljs i Sverige. På längre sikt verka för sådan information även inom EU.

MILJÖMÄSSIGT HÅLLBART

Matsvinn

En tredjedel av den mat som produceras globalt hamnar aldrig på någons tallrik. Det är ett enormt slöseri med naturresurser och pengar och utgör en betydande del av livsmedlens klimatbelastning.

- 12. Minska matsvinnet genom politiska åtgärder som får effekt i hela livsmedelssystemet från producent till kök. Det handlar om tydliga mål, information, folkbildning om hushållning med livsmedel, synlighet av goda exempel, politiska krav på tillvaratagande av överbliven mat samt innovation och utveckling av teknologi och råvaror som ökar effektiviteten i livsmedelssystemet.

Ekologisk mat

Ekologisk mat har många fördelar ur miljö-, djurväl-färds- och folkhälsosynpunkt. Målen för ekologisk produktion är höga både på nationell och EU-nivå, men efterfrågan viker vilket bidrar till att utvecklingen går trögt.

- 13. Stimulera ekologisk produktion och efterfrågan genom ekonomiskt stöd från EU eller via nationella stöd.
- 14. Gör det lättare att ställa krav på ekologisk mat i offentlig upphandling av mat. Nationella och europeiska mål för andel ekologiskt odlad areal samt andelen ekologiskt av den offentlig upphandlade maten ska följas upp successivt och helst delas upp i etappmål.

Klimatsmart mat

Den kost som medelsvensken äter idag leder till för höga utsläpp av växthusgaser. Sättet vi odlar maten på i dagens jordbruk rubbar det naturliga kolkretsloppet och leder till en ökad halt koldioxid i atmosfären, vilket bidrar till den globala uppvärmningen och klimatkrisen. Jordbruket bygger på storskaliga industrialiserade metoder som drivs av fossila bränslen. Dessutom skadar jordbruket den biologiska mångfalden, leder till jorderosion genom att utarma matjorden, förorenar vattendrag, driver skogsskövling och hotar naturliga ekosystem.

- 15. Minska utsläppen av växthusgaser från mat genom att anpassa de nordiska kostrekommendationerna till EAT Lancet-rapporten med målet att rekommendationerna ska följas på befolkningsnivå år 2030. Etappmål bör sättas längs vägen.
- 16. Gynna en omställning till produktion av klimatsmarta vegetabiliska och animaliska livsmedel. Den matproduktion som gynnas ska ha mindre belastning på miljö, klimat, biologisk mångfald, jordkvalitet, djurväl-färd, och hälsa.

Hållbara proteiner

Konsumtionen av animaliskt protein är idag för hög. Den ligger utanför de planetära gränserna och påverkar djurväl-färden negativt.

- 17. Minska vår sammanlagda konsumtion av kött och mejeri genom att anpassa de nordiska kostrekommendationerna till EAT Lancet-rapporten med målet att rekommendationern ska följas på befolkningsnivå år 2030. Etappmål bör sättas längs vägen.
- 18. Gynna en omställning till produktion av hållbara proteinkällor, både vegetabiliska och animaliska. Den animalieproduktion som gynnas ska ha mindre belastning på miljö, klimat, jordkvalitet, biologisk mångfald, djurväl-färd, och hälsa, såsom gräsbe-tande boskapsdjur (så kallat naturbeteskött), ekologiskt kött samt vilt. Den vegeta-biliska produktion som gynnas ska ha positiva effekter på miljö, klimat, biologisk mångfald, jordkvalitet, djurväl-färd, och hälsa.

Kemiska bekämpningsmedel

Bekämpningsmedel som används i jordbruket och trädgårdsodlingar, på golfbanor och i parker, kan innehålla farliga ämnen som sprids i miljön och riskerar förorena grundvatten. Felaktig hantering av bekämpningsmedel kan ge upphov till rests substanser i livsmedel. Riskerna sträcker sig från hormonstörningar till cancer.

- 19. Minska människors, djurs och naturs exponering för potentiellt farliga ämnen genom att: tillämpa försiktighetsprincipen, införa gruppvisa riskbedömningar, förbjuda farliga ämnen, skärpa myndighetstillsynen och effektivisera EU:s kemikalielagstiftning Reach.
- 20. Stimulera ekologisk produktion och åtgärder som minskar behovet av användning av bekämpningsmedel.
- 21. Utred vad som i övrigt kan göras för att minska bekämpningsmedelsrester i livsmedel.

Livsmedelsförpackningar

Många konsumenter reagerar på mängden livsmedelsförpackningar och brister i möjligheterna att återanvända och återvinna. Samtidigt bidrar rätt sorts livsmedelsförpackningar till att öka livsmedels hållbarhet.

- 22. Tillse att livsmedelsförpackningar används på rätt sätt både ur ett miljö- och användbarhetsperspektiv genom att främja bra befintliga lösningar samt stimulera att nya innovativa förpackningslösningar kommer konsumenten till nytta och minskar miljöavtrycket. För att underlätta denna omställning måste EU:s regelverk för förpackningar blir likvärdigt oavsett materialval och främja cirkulär användning.

DJURSKYDD

Djurskyddande lagstiftning

Många konsumenter tycker att starkt djurskydd är viktigt och vill kunna känna sig trygga i att livsmedelsproducerande djur har ett bra djurliv med god djurvälstånd. Varken regeringens livsmedelsstrategi eller politiken på EU- och nationell nivå främjar fullt ut kravet på ett starkt djurskydd. Dagens lagstiftning har många kryphål.

- 23. Säkerställ att lagstiftningen på alla nivåer inte utarmas ur djurskyddssynpunkt. Den nya djurskyddslagen har tydliga mål som måste implementeras i de djurslags-specifika föreskrifterna och efterlevas. Effekterna av ökad målstyrning, flexibilitet och regelförenkling måste utvärderas utifrån konsumenterskydd, livsmedels säkerhet, tillgång till information och djurskyddssynpunkt.

Antibiotikaresistens

Antibiotikaresistens är ett ökande globalt problem för både människor och djur. En viktig och bidragande orsak är den omfattande antibiotikaanvändningen inom intensiv djurbållning med bristande djurvälstånd och högt smittryck. EU:s nya regelverk angående antibiotika till djur kräver att vi ställer om mot mer förebyggande åtgärder.

- 24. Inför en hög lägsta djurskyddsnivå med tvingande åtgärdsprogram och kontroll av efterlevnad i EU:s medlemsländer. Sverige, med lägst antibiotikaanvändning till djur i EU, kan bidra med kompetens i det internationella arbetet.
- 25. Arbeta med konsumentupplysning för att informera om hur valet av animaliska livsmedel påverkar antibiotikaavtrycket.

SYSTEM ATT FÖRÄNDRA

Offentlig upphandling

Det finns fortfarande hinder för att på ett effektivt sätt använda offentlig upphandling som en stark drivkraft i en hållbar utveckling.

- 26. Stärk möjligheterna för offentliga upphandlingar att ställa krav utifrån folkhälsa, miljö, etik, arbetsrätt, djurskydd, kvalitet och hälsa vid upphandling av mat till bland annat skolor, sjukhus och äldreomsorg. Ge konsumenter av offentliga måltider reella möjligheter att påverka vad som serveras.

Konkurrens

Sedan många år domineras dagligvaruhandeln av ett fåtal aktörer på ett sätt som gör Sverige unikt. Samtidigt försvinner fler och fler butiker i glesbygd, och därmed utlämningsställen.

- 27. Öka konkurrensen inom dagligvaruhandeln genom politiska åtgärder, samtidigt som marknadskoncentrationen minskar.
- 28. Genomför studier för att ta reda på hur dominerande aktörer påverkar utbud, kvalitet, tillgänglighet, hållbarhetsaspekter och priser.
- 29. Använd glesbygdssöd för att hejda butiksdöden så att mindre orter kan behålla sin livsmedelsbutik och de kringtjänster många handlare tillhandahåller.

Den europeiska jordbrukspolitiken (CAP)

Den gemensamma jordbrukspolitiken, CAP, syftar till en konkurrenskraftig livsmedelsproduktion och en hållbar utveckling inom EU. Den nya CAP är moderniserad men förändringarna är inte tillräckliga.

- 30. Utveckla den europeiska jordbrukspolitiken så att den lever upp till kravet på en hållbar livsmedelsproduktion. Det finns dessutom mycket kvar att göra för att på bästa sätt införliva och anpassa stödformerna till konsumentens och planetens behov av ett hållbart livsmedelssystem.
- 31. CAP måste anpassas till målsättningarna i Farm to Fork.

Livsmedelskontroll

Ansvar för säkra livsmedel och bekämpning av fusk ligger i huvudsak idag på kommunerna. Flera rapporter, bland annat från Riksrevisionen, visar att kontrollen varierar kraftigt mellan kommunerna med stora brister på många håll.

- 32. Skapa en effektivare och likvärdig livsmedelskontroll genom att överföra ansvaret från kommunerna till staten. Därmed behandlas livsmedels- och djurskyddskontrollerna lika.
- 33. Skärp sanktionerna för att bättre stävja brott, fusk och slarv.

Sårbarhet och försörjningsförmåga

Försvarspolitiska utredningar och coronapandemin har visat att den svenska livsmedelsförsörjningen är sårbar. Det gäller särskilt livsmedelsprodukter som frukt, grönt och proteingrödor. Dessutom är det svenska jordbruket i hög grad beroende av importerade insatsmedel, som drivmedel, arbetskraft, handelsgödsel, bekämpningsmedel mm. Svenska konsumenters behov av trygghet och närhet har ökat efterfrågan på lokalt producerad mat.

- 34. Regeringen måste lägga en tydlig plan för att den inhemska produktionen av mat ska bli mindre beroende av importerade insatsmedel. Här ingår bland annat ökat stöd till ekologisk produktion som är mindre beroende av import.
- 35. EU:s jordbruksmedel (CAP) ska kunna nyttjas för att stödja ökad odling av proteingrödor och ökad vallodling.
- 36. Stimulera regional direkthandel som till exempel REKO-ringar.
- 37. Livsmedelsstrategins mål om hållbar tillväxt måste beakta vilka konsekvenser en fortsatt strukturomvandling inom jordbruket får för konsumenterna.
- 38. Lagstiftning inom miljö och djurskydd ska stärka konsumenternas rätt till svensk bra mat.
- 39. Frihandelsavtal måste ta hänsyn till effekterna på den nationella matförsörjningsförmågan.
- 40. Öka konsumenters tillgång till odlingskunskap, rådgivning och växtmaterial anpassat för småskalig produktion så att självhushållning kan vara en viktig del av livsmedelsförsörjningen under kristider.

GMO (Genmodifierade organismer)

Genmodifiering är en omstridd metod, inte minst för att den ger dominant och ofta monopolistiska företag global makt över stora delar av produktionskedjan – från utsäde till bekämpningsmedel. Den nya genförändringsmetoden CRISPR, ”gensaxen” ger större precision och har potential att lösa frågor kring växtsjukdomar och klimatförändring.

- 41. Tillåt och använd ny genteknik endast om den kan bidra till en mer hållbar livsmedelsproduktion. Hänsyn måste tas till både de miljömässiga, ekonomiska och de sociala effekterna. Vanliga miljöprinciper som försiktighetsprincipen och ”den som förorenar betalar-principen” ska tillämpas.
- 42. Utveckla former för att utvärdera genteknikens syfte och konsekvenser.
- 43. Sverige bör i EU driva en översyn av lagstiftningen kring GMO-tekniken för att anpassa den till den tekniska utvecklingen.
- 44. Konsumenten har alltid rätt att veta om GMO-teknik använts i själva produkten eller i foder till djur.

FÖRETAGENS ANSVAR

Ovanstående är krav på politiken. Sveriges Konsumenter anser också att företag i hela livsmedelskedjan måste ta ett mycket större ansvar för de tre dimensionerna av hållbarhet med speciellt fokus på miljömässiga och sociala aspekter.

Handeln har en unik roll som mötesplats mellan konsumenter och producenter och har stora möjligheter att påverka vad vi äter genom prissättning, utbud, kampanjer, information, skyltning och placering i butik.

SVERIGES KONSUMENTER

Sveriges Konsumenter är en oberoende ideell organisation som arbetar för ökad konsumentmakt. Vi verkar för alla konsumenters självklara rätt till skydd, inflytande och möjlighet att göra medvetna och hållbara val. Vi arbetar brett med konsumentfrågor, men lägger också särskilt fokus vid frågor som rör livsmedel, banktjänster, tillgänglighet, integritet på nätet och hållbar konsumtion. Bakom vår organisation står ett 20-tal medlemsorganisationer.

Sveriges Konsumenter driver frågor både nationellt, inom EU och internationellt och representerar konsumentperspektivet i ett 30-tal forum. Däribland genom aktivt medlemskap i den europeiska konsumentorganisationen BEUC, i Consumers International och i organisationen ANEC, konsumentrösten i standardisering.

Vi ger ut den oberoende och reklamfria tidningen Råd & Rön.

Postadress: Box 38001, 100 64 Stockholm
Besöksadress: Hornsgatan 172
Telefon 08-674 43 00
info@sverigeskonsumenter.se
www.sverigeskonsumenter.se